

MEDYANIN AYDINLANMASI VE ENTELEKTÜELLERİN SORUMLULUĞU: “YÜZELLİLİKLER / 150’LİKLER” VE HATAY’DA YEREL BASIN

Tülây ATAY*, Belkıs ULUSOY NALCIOĞLU**, Suat GEZGİN***

Özet

Yüzyılın düşünürü Noam Chomsky’nin aydın sorumluluğuna dair fikirlerinin ve yorumlarının Hatay yerel basınının gelişimi bağlamında ve 150’likler boyutunda ele alındığı bu çalışmada dört değerli aydının (Mesut(d) Fani Bilgili, Fanizade Ali İlmi, Refik Halit(d) Karay ve Tarık Mümtaz Yazganalp) sürgün geldikleri Hatay’da dönemsel olarak yazın ve düşün alanına sundukları katkılar ele alınmıştır.

Bağımsız zihinlerin toplumların dönüşümündeki rolleri uygarlık tarihi boyunca önemli olmuştur. Tarihi sorumluluklarını sürgünde de olsalar yerine getirmiş olan bu dört bilge insan entelektüel birikimlerini dönemin İskenderun Sancağı’nda ve sonrasında Hatay’da yerel basına, edebiyat dünyasına ve eğitim alanına hiçbir beis görmeden aktarmışlardır.

Anahtar Kelimeler: yerel basın, Hatay, 150’likler/Yüzellilikler, Entelektüelin Sorumluluğu, Noam Chomsky.

* Doktor Öğretim Üyesi, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, İletişim Fakültesi

** Profesör Doktor, İstanbul Üniversitesi, İletişim Fakültesi

*** Profesör Doktor, İstanbul Üniversitesi, İletişim Fakültesi

THE MEDIA ENLIGHTENMENT AND THE RESPONSIBILITY OF INTELLECTUALS: “THE 150ERS” AND THE LOCAL MEDIA IN HATAY

Tülây ATAY*, Belkıs ULUSOY NALCIOĞLU**, Suat GEZGİN***

Abstract

This paper addresses the contributions of four esteemed intellectuals (Mesut(d) Fani Bilgili, Fanizade Ali İلمي, Refik Halit(d) Karay and Tarık Mümtaz Yazganalp) to the fields of literature and thought during the period of their exile in Hatay, based on the ideas and remarks on the responsibility of intellectuals of one of the great thinkers of the century, Noam Chomsky, in the context of the development of local media in Hatay.

Throughout the history of civilization, the role of independent minds has always been important in the transformation of communities. Even though they were in exile, those four scholars fulfilled their historic responsibilities and transferred their intellectual knowledge unimpeded to the local press and the fields of literature and education, first in the district of Iskenderun and then in Hatay.

Keywords: local press, Hatay, the 150ers, The Responsibility of Intellectuals, Noam Chomsky.

We thank Melissa Hauber-Özer (M.Ed, PhD Candidate, George Mason University, Virginia/USA) for assistance with the abstract of the this manuscript.

* Lecturer/PhD, Hatay Mustafa Kemal University, Faculty of Communication

** Professor Doctor, İstanbul University, Faculty of Communication

*** Professor Doctor, İstanbul University, Faculty of Communication

Giriş

Bu çalışmanın ana çıkış noktası İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalında gerçekleştirilen “Hatay’da Yerel Medya/Basin Reflekslerine Etnisite Bağlamında Eleştirel Bakış” başlıklı doktora tezi çalışması olmuştur. Hatay yerel basını Osmanlı İmparatorluğu’ndan günümüze dek oldukça canlı bir seyir izlemiştir. Yapılan çalışmada Hatay’da yaşamak zorunda kalan “150’likler (Yüzellilikler)”in Hatay yerel basınının aydınlanmasına sunmuş oldukları katkılar, sözlü tarih yönteminin yanı sıra çalışmanın konusunu teşkil eden kişilerce ve bu kişileri bizzat tanıyanlarca kaleme alınan hatıratlar ile dönemin art planına dair bilgi içeren eserlerden istifade olunmuştur.

Yirminci yüzyılın aktivist dil bilimcisi ve filozof Noam Chomsky entelektüellerin toplumsal sorumluluklarına dair öncelikle, 1967 yılında *The New York Review of Books* isimli dergide “The Responsibility of Intellectuals” başlığı ile yıllar sonra üzerinde çok konuşulacak bir makale kaleme alır. Sonrasında, dönemin Vietnam Savaşı karşıtlığını, İkinci Dünya Savaşı’na atıfta bulunarak ve aydınların sorumluluklarını sorgulayarak irdelediği makalesine ilişkin olarak yayıncı Michael Albert 1993 yılında *Z Magazine* için, Noam Chomsky ile “Entelektüellerin/Aydınların Sorumluluğu” başlığı ile bir söyleşi gerçekleştirir. Chomsky’e göre “aydın” yalnızca “kâtip” olmamalıdır. Entelektüel’in “görevleri” vardır; yanı sıra, “ahlaki sorumlulukları” mevcuttur. Toplum bir aydına “doktriner” destek amaçlı ayrıcalıklar sağlar. Entelektüelin, gerçeği anlamaya çabalayarak ötekiyle birlikte çalışması, öğrendiğini aktarması en önemlisi de “yapıcı” olması “ahlaki yükümlülükleri” arasındadır. Bu noktada ise “çatışma” kaçınılmazdır. Chomsky bu durumu “genç bir gazeteci” ve “mesleğe yeni başlayan öğretim üyesi” örnekleri ile açıklar. Chomsky’e göre bu kimselerin “Fazla bağımsız bir zihinleri vardır”, diğer deyişle kontrolleri güçtür (Chomsky, 1967a, 1967b, 2011: 7-10; Chomsky ve Albert, 2011).

1900’lerin başında sürgüne yollanan ve Lozan Barış Antlaşması gereğince genel af yasası dışında bırakılan yüz elli kişiyi tarih sonrasında “150’likler (Yüzellilikler)” olarak anacaktır. Günümüzdeki adı ile Hatay ili (İskenderun Sancağı), 1920’li yıllarda henüz Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde olmadığından 150’liklerin içinden bazı sürgün isimlere ev sahipliği yapmıştır (Soy-sal, 1985: 5, 6).

Dönemin aydınları olarak betimlenebilecek olan gazeteciler ve yazarlar, sığındıkları Hatay’ın çok kültürlü yapısına, entelektüel yaşamına, yerel basınına ve yazın dünyasına Chomsky’nin söyleminden yola çıkarak ifade etmek gerekirse “bir entelektüelin sorumluluk ve bilinci ile hareket ederek” katkı sunmuşlardır (Birsal ve Özkaya Duman, 2013; Özkaya, 2015). Mesut(d) Fani Bilgili, Fanizade Ali İlmi (Ali İlmi Fânî Bilgili), Refik Halit(d) Karay (Karakayış), Tarık Mümtaz Yazganalp (Göztepe) Hatay yerel basınına hizmet sunan Yüzellilikler (150’likler)’dir.

“İçli Bir Sürgün” Mesud(d) Fani Bilgili

Yedi yıllık sürgün olduğu Fransa’da kaleme aldığı *Atatürk’ün Hayat Felsefesi* isimli eserinde kendisinden “Paris’in göbeğinde bile eğlenemeyen, avunamayan içli bir sürgün” olarak bahseder Mesud Fani Bilgili. Anne ve babası sürgündeki oğullarını yaşadıkları Kadirli’den Antakya’ya gelerek görme hayalleri ile yaşadılar yıllar boyunca. Mesud Fani Antakya, Hatay’a geldi fakat anne ve babasının ömrü vefa etmedi oğullarını görmeye (Bilgili, 1938: 10-14).

Yüzellilikler listesinde, 27. sırada adı “Cebelibereket Mutasarrıfı Esbaki Fanizade Mes’ut” olarak geçen Mesud Fani Bilgili, yüzellilikler listesinde adı açıklanmadan önce yurt dışına kaçanlardandır. Diğer iki erkek kardeşi de aynı yolu izlemiştir. Kardeşlerinden Ali İlmî, o dönem milli mücadele yıllarında Adana’da, *Ferdâ* gazetesini çıkartmaktaydı. Bir diğer kardeşi ise, Hürriyet ve İtilâf Fırkası Kâtibi Umumisi Genel Sekreteri Adanalı Zeynel Abidin’dir (Bilgili, 1938: 1-60; Karaca, 2007: 71; Soysal, 1985: 60, 149). Daha önce Cebelibereket Maarif Müdürlüğü yapan Mesud Fânî, kardeşinin çıkardığı *Ferdâ* gazetesinde yazılarını “Can Bey” adıyla yazıyordu. Mesud Fânî Fransız işgal yönetimi tarafından Cebelibereket Mutasarrıflığına atanmış ve Millî Mücadele’nin sonunda 150’likler listesine alınmıştır (İslam, 2009: 164).

Fanizadeler, Süleymaniye’den (Kerkük yöresinden) gelerek Adana, Kadirli’ye yerleşmişlerdi. Mesud Fanizade 1980 yılında yaşama veda edene dek Antakya’da avukat olarak yaşamıştır. Ayrıca şiirleriyle ünlenen Mesud Fani, Antakya’da edebiyat ve felsefe öğretmeni olarak görev yapmıştır. Ayrıca ağabeyi Ali İlmî Fani’nin, Rıza Tevfik’e 1935 yılında yazdığı 31 numaralı mektuptan “Sancağın” anlamına gelen *el-Livâ* gazetesini kardeşi Mesud Bey’in “Antakya’nın muhafazakâr eşrafının yardımıyla” arkadaşı Ra’di Azmi Bey ile birlikte çıkardıkları anlaşılır (Fâni, 1998).

Antakyalı Avukat-Gazeteci Nabi İnal ile 7 Aralık 2017 günü Antakya’da, Atatürk Caddesi’ndeki Bilgili Apartmanı’nda yer alan bürosunda yapılan görüşmede Mesud Fani Bilgili hakkında oldukça değerli bilgilere ulaşıldı. İnal, uzun yıllar Hatay Barosu bünyesinde beraber çalıştığı Mesud Fani için “Sorbonne Hukuk mezunuydu, genel kültürü iyi ve oldukça esprili bir kişiliği vardı” diyerek sözlerine başladı. Mesud Bey, Fransa’dan doğruca Hatay’a gelir. İnal’ın “Sen neden 150’lik oldun?” sorusuna, “...147 kişiyi bulmuşlar, 3 kişi açık kalmış. İlgililer de Atatürk’e 3 isim önermişler: biri ben Mesud Fani, diğerleri abim Ali İlmî ve Hasan Sadık...” yanıtını verir. Nabi İnal, Mesud Fani’nin Adnan Menderes ile Antakya Şehir Kulübü’nde yaşadığı anıya bizzat şahitlik yapar. Mesud Fani, Şehir Kulübü’ndeki yemekte Adnan Menderes’e “Sen gelmiş geçmiş sadrazamların içerisinde en büyüğüsün. Senin uğruna –Asi Nehrini göstererek– nehirlere dolusu kan aksa yeridir. Bildiğini yapmaya devam et” der. Adnan Menderes çok duygulanır bu sözler karşısında ve Mesud Fani’nin kendisi için söylediği bu sözleri İstanbul Hilton Otel’inde bir grup iş insanına yaptığı konuşmada kullanır: “...Ben gelmiş geçmiş sadrazamların en büyüğüyüm ve bildiğimi yapmaya devam edeceğim...” ve bu sözler *Akis* dergisinde yayımlanır ve ardından 27 Mayıs gerçekleşir.

Avukat Nabi İnal, Antakyalı CHP'ye mensup bir grup ileri gelenin Menderes'e övgü dolu sözler sarf ettiği için Mesut Fani'yi dışladıklarını belirtiyor. Nabi İnal, "ben bu insanlarla iletişimi kestim ama Mesut Fani bu kişilerle görüşmeye devam etti" diyor ve ekliyor "Mesut Fani çok kalender bir insandı". Nabi İnal, Burhan Felek'in, Mesut Fani'nin hayata veda edişine dair *Milliyet* gazetesindeki köşe yazısına da atıfta bulunarak; Mesut Fani'nin kendisine hiçbir zaman Cumhuriyet karşıtı olmadığını söylediğini iletmektedir (Yümlü, 2010; Felek, 1979).

Mesut Fani ve bu çalışmaya konu olan Tarık Mümtaz Göztepe, Ali İlmi Fani ve Refik Halit Karay Antakya'nın emektar gazetecilerinden Ahmet Abdullahoğlu ile 18 Nisan 2018 tarihinde yapılan görüşme esnasında Hatay yerel basınına hizmet eden aydınlar olarak anılmışlardır.

Ferdâ'nın Sahib-i İmtiyazı Fanizade Ali İlmi (Ali İlmi Fânî Bilgisi)

Ali İlmi Fani Bilgili'nin, sürgündeki yıllarında Rıza Tevfik ile mektuplaşmalarından, Hatay'ın yetiştirdiği düşünür ve yazar Cemil Meriç için bir aydın olarak yol gösterici olduğunu öğreniyoruz. Mektuplaşmalar, o dönem Ali İlmi'nin Antakya ve çevresindeki basın ile olan organik bağına bizlere anlatmaktadır. Ali İlmi Efendi, yine kendisi gibi şair olan ve yıllar önce Süleymaniye'den gelip Adana'ya yerleşmiş bulunan, Şeyh Abdalbâki Fânî Efendi'nin oğlu olarak, 1878'de Kadirli kasabasında doğar. Babasının görevi gereği Maraş'ta rüştiye, Adana'da idâdî mekteplerinde okur. Adana'da *Resmî Gazete* muharrirliği, Cebelibereket Tahrirât Müdürlüğü ve Adana Sultanîsi'nde Edebiyat ve Farsça öğretmenliği yapar. II. Meşrutiyet döneminde Meclis-i Mebusân'ın ikinci devresinde (18 Nisan 1912-4 Ağustos 1912) ağabeyinin de üst kademedeki görevli olduğu Hürriyet ve İtilâf Fırkası'ndan Kozan Mebusu seçilir. 1918-1924 yılları arasında çıkarttığı *Ferdâ* gazetesinde "bağımsızlık karşıtı bir dil" kullandığı için gazetenin yazarlarından olan erkek kardeşi Mesud Fânî Bilgili ve Hürriyet ve İtilâfçı diğer ağabeyi Zeynelâbidin İrfânî ile birlikte 150'likler listesinde yerini alır ve yurt dışında sürgünde yaşamaya mahkûm olur. Her üç erkek kardeşin Fransızlarla işbirliği içinde oldukları tarihin iddiaları arasındadır. Ali İlmi Bey, Antakya'ya sürgüne gelmeden önce Adana'da *Rehber-i İtidâl* isimli bir başka gazete çıkartmıştır ve *Volkan* gazetesinde yazılar yazmıştır. 1909-1914 yılları arasında Adana'da basılan *Anadolu* ve 1908-1910 yılları arasında *Teceddüt* isimli gazetelerin başyazarlıklarını yaptı, ancak ne yazık ki her iki gazete de kütüphanelerde yer almamaktadır (Fani, 1998: 10-13; Yanık ve Çiğil, 2016: 28-29; İslam, 2009: 164).

Ferdâ gazetesi, Çukurova'daki Türk birliklerinin bölgeyi tahliye ettikleri ve İtilâf devletlerinin bölgeyi işgale başladıkları, 5 Aralık 1918 tarihinde yayın hayatına başlamıştır (İslam, 2009: 161). *Ferdâ* gazetesi sahip ve yazarlarının, Fransız işgal yönetimiyle işbirliği içinde hareket ettikleri, Fransız yönetimine kamuoyu desteği sağlamaya çalıştıkları iddia olunur. Bu anlayışa ilişkin bazı tespitler aşağıya çıkarılmıştır. *Ferdâ* gazetesinin 5 Ocak 1920 tarihli nüshasında, Kolonel Norman'ın Diyarbakır'a seyahati haber verilmektedir. Haberde, Norman'ın 5 "adminisrotor" ve İlhami Bey'le (*Rehber* gazetesi sahibi Giritli İlhami) beraber

Diyarbakır'a giderken *Ferdâ* muhabirine bir demeç verdiği, bunun özel bir ziyaret olduğu, bir işgal mukaddimesi olarak tefsir edilmemesi gerektiği "amaçlarının bölgeleri değil kalpleri işgal etmek olduğu" ifade edilir. 8 Nisan 1920 tarihli *Ferdâ*'da Adana İşgal Valisi Kolonel Bremond ile yapılan bir mülakat yayınlanmıştır. Bremond bu mülakatta; "Kemalistlerin hudut baskınlarının asayiş bozamayacağı, Bozantı'yı muhasara eden Kemalistlerin kâmilan geri çekildiği, Kozan dağlarında bulunan "eşkiyanın" harekete geçemediği, Haruniye'de çetelerin etkisiz hale getirildiği, Bahçe ve İslahiye taraflarında sükûnet olduğu"nu belirtmektedir. *Ferdâ*'nın 13 Mayıs tarihli nüshasında ise, General Dofieux'nun "Adana'ya servet ve istirahat bahşetmekten başka bir gayelerinin olmadığını" belirten demecine "çok mühim" başlığı altında yer verilmekte, generalin nezaketine vurgu yapılmaktadır. Fransız işgal yönetimince Ali İlmî Efendi'nin babası Fânî Efendi Adana Maarif Müdürlüğü'ne, kardeşi ve gazetenin yazarı Mesud Fânî Cebelibereket mutasarrıflığına tayin edilmiştir (İslam, 2009: 163).

Ancak şunu da göz ardı etmemek gerekir; dönem öyle bir dönemdir ki, İttihat ve Terakki'ye olan husumet, partiyi feshedip yöneticilerinin yurt dışına kaçmalarından sonra da devam etmektedir. 1913'de kurulan ve İttihatçılara muhalif bir kısım partilerin de kendilerini lağvedip daha güçlü muhalefet edebilmek adına kendilerine dâhil olmasıyla güçlenen Hürriyet ve İtilaf Partisi, Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzası ve sonrasındaki milli mücadele dönemlerinde İstanbul Hükümeti'nin çekirdeğini oluşturmuştu. Ülkeyi savaşa ve sonrasında yıkıma, felakete sürükleyen İttihatçılara husumetleri had safhadaydı. Ülkenin mümkün mertebe en az kayıpla ve daha fazla savaşmadan, halka daha fazla yüklenmeden galip devletlerle işbirliği içinde bekasını, hanedanın ve hilafetin muhafazasını, ülkenin zamana yayılacak şekilde iktisadi ve kültürel kalkınmayı gerçekleştirmesini arzu ediyorlardı. Diğer deyişle işgalci kuvvetlerin insafına kalmayı göze almışlardı. Çünkü yokluk içinde verilmeye çalışılan bağımsızlık mücadelesinin başarıya ulaşabileceği düşüncesi bu zümredeki pek çok kişi için imkânsız bir hayalden ibaretti. Daha sonra bahsi geçecek olan Refik Halid Karay da nitekim anılarında tam da bu konuya dikkat çekecektir.

150'likler listesindeki bir sürgün olarak Fanizade Ali İlmî, o dönem özel statüye sahip olup İskenderun Sancağı'na yerleşerek sürgün yıllarında Antakya Lisesi'nde edebiyat öğretmeni olarak görev yapar. Antakya'da yaşadığı sürgün yıllarında basınla ilişkisini ise hiçbir zaman kesmez (Fani, 1998: 15-17).

Mehmet Tekin (1985: 49, 60) kaleme aldığı *Hatay Basın Tarihi* isimli kitabında Ali İlmî Fânî Bilgili'nin Antakya (Hatay) basınına yapmış olduğu katkıları ve 150'liklerin Hatay yerel basınıyla olan ilişkilerine değinir: Antakya'daki sürgün yıllarında Fanizade Ali İlmî'nin, ilk sayısı Halep'te çıkan *Vahdet* isimli gazetede ve *Hatay* gazetesinde, 1950-51 yıllarında yayımlanan *Ayçiçeği* isimli dergide, ilk sayısı Kırıkhan'da 1951 yılında yayımlanan *Sınırtaşı* dergisinde yazıları ve şiirleri yayımlanmıştır.

Ali İlmî Fani, Rıza Tevfik'e yazdığı 1932 tarihli 14 numaralı mektupta "*Antakya*" gazetesinde kaleme aldığı bir makalesinin *Yenigün* isimli bir gazetede

eleştirilmesinin kendisini incittiğinden bahseder. Sürgün yıllarında yazdığı bu mektuplar Ali İلمي'nin yaşantısının İskenderun, Antakya, Batıayaz, Şam, Cünye, Reyhanlı, Harbiye, Halep civarında geçtiğinin ipuçlarını vermektedir. 1934 yılında yazılan 20 numaralı mektuptan ise, Pierre Bazantay'ın Hatay üzerine yaptığı doktora çalışmalarında Ali İلمي Fani'nin bir entelektüel olarak ciddi katkılar sunduğu anlaşılır. Ali İلمي Bey edebiyat konusunda yetkin biri olarak o dönem gazetelerinin dilini de mektuplarında eleştirmekten geri durmaz. *Vahdet* gazetesindeki dil kullanımındaki bazı mantıksızlıklardan bahsetmesi bu duruma bir örnektir. Bugünün "gündem yaratma" hevesini o dönemden saptayıp eleştiren Ali İلمي Fani Bilgili 1936 yılında yazdığı bir mektubunda, Antakya'daki gazetelerin kamuoyunu bir takım yazılarla gelecek olaylara hazırladığından bahsetmektedir. 1937 yılına gelindiğinde ise *Vahdet* gazetesinin kapandığı haberini verir Rıza Tevfik'e. Yazar Tarık Mümtaz (Göztepe) Antakya'ya sığırır. Refik Halid ise Fani'ye göre "olanlara seyirci kalmıştır" (Fani, 1998).

"Uysal Bir Sürgün Vatandaş" Refik Halit(d) Karay (Karakayış)

İlhami Soysal *150'likler* isimli kitabında, Asım Us'un 1930-1950 yıllarını kapsayan 'Hatıra Notları'nı referans alarak Refik Halit Karay ile ilgili olarak, eski Posta ve Telgraf Müdür-i Umumisi olan edebiyatçı Karay'ın, o yıllarda Fransız mandası olan Suriye'nin İskenderun Sancağı'ndaki Antakya şehrine yerleşerek gazetecilik ve yazarlıkla günlerini geçirdiğini ve Ulusal Kurtuluş Savaşı'na karşı tutum takınmakla yanlış yaptığını açıkça yazıp söylediğini belirtir (Soysal, 1985: 28; Sarı, 2009: 17). Karay (2009: 12), bu düşüncesini 1963 yılında, 75 yaşındayken kaleme aldığı *Memleket Hikayeleri* adlı hatıratında da dile getirmiştir:

Anadolu Kurtuluş Hareketinin esas ve gaye bakımlarından taraftarı olmakla beraber, komitecilerden (İttihatçılar) birçoğunun o harekete katılmasına bakarak tekrar hortlayacakları ve günün birinde yeni hükümeti de ele geçirerek yine vatani parçalamaları ihtimalinden korkmuş, eski kinini bir türlü yenememiş, o tesir altında atıp tutmuştum. Meğerse haksız değilmişim! Zira ben kaçıp vatanıma en yakın, kapı komşusu bir bölgeye yerleştikten sonra Milli Hükümet, adı geçen komitecileri, hem de Büyük Kurtarıcıyı öldürmeye çalıştıkları için temizlemek zorunda kalmıştı. Biz de bu tarihten itibaren ve temizliğe iyice inandıktan sonra, hükümet aleyhindeki yazılarımızı kesmiş, uysal bir sürgün vatandaşı olmuştuk.

İki kez sürgün cezası almıştı Karay, ilkinde "Kirpinin dediklerinden dolayı"¹ İttihatçılarca 1913 yılında Sinop'a gönderilmiş, Birinci Dünya Savaşı başladığında Sinop'tan Çorum'a geçmesi uygun görülmüş, hatta kendisini ziyaret için

¹ *Kirpi'nin Dedikleri*, Refik Halit Karay'ın Meşrutiyet sonrası parti mücadeleleri çerçevesinde yazdığı mizah yazılarını içeren eseridir. Yazarın II. Meşrutiyet devrinde yazın hayatına başlaması ile kısa bir sürede kendini bulduğu mizah alanında yaptığı çalışmaların bir ürünü olan bu yapıt; başta *Kalem*, *Cem*, *Şehrah* olmak üzere çeşitli gazete ve dergilerde yayımladığı yazıların bir araya getirilmesiyle oluşmuştur. Bkz.: (Ünal, 2013: 339).

gelen annesi, ziyareti sırasında ani bir şekilde hayatını kaybetmişti. Ardından Ankara ve Bilecik'te yaklaşık 7 yıl süren sürgün cezasını tamamlamıştı. Nitekim yukarıda unutamadığını iddia ettiği kininde bu uzun sürgünün de etkisi büyüktü ve bu sürgünden sonra döndüğü İstanbul'da bu kez de *Aydede* mecmuasındaki milli mücadele karşıtı yazılarından ötürü 'Yüzellilikler Listesi'ne dâhil edildiğinden dolayı yurt dışına çıkmak durumunda kalmıştı ve kendini "vatanına en yakın kapı komşusu bir bölgeye atmıştı" (Karay, 2009: 12).

Tuncay Birkan'ın editörlüğünde basılan Karay'ın 1938-1965 yıllarını kapsayan yazılarının yer aldığı eserde kaleme aldığı makaleler gazete isimleriyle yer almaktadır. Karay, *Son Telgraf*, *Tan*, *Akşam*, *Aydede*, *Yeni İstanbul* ve *Zafer* isimli gazetelere yazmıştır. 1922-1938 sürgün yıllarında Halep'te iki gazetede yazmış, ancak bu gazetelere ve yazılara halen tümüyle ulaşılmış değildir (Karay, 2014: 13-14; Karaca, 2007: 123-124).

Aykırı gazetecilik yapan Karay gibi, diğer genel aklı Türkiye'ye dönen 150'likler için matbuat kanununda değişiklikler yapılarak *Cumhuriyet* gazetesi öncülüğünde "bu vatan hainlerine" Türk basın hayatında yer verilmemesi amaçlanıyordu. Tuncay Birkan'a göre tüm engellemelere rağmen Karay "muvafık" cephede değil daima "muhalif" cephede yer alarak gazetecilik yapmayı tercih etmiştir (Karay, 2014: 23-38).

Karay (2014: 151-152), *Akşam* gazetesinde 18 Şubat 1947 yılında kaleme aldığı *Suriye'de Matbuat* başlıklı yazısında uzun süre sürgünde yaşadığı Suriye gazeteleri ve basını konusunda yorumlarda bulunmuştur. Suriye gazetelerinin Hatay ili için "Sancak", Adana ili için ise "Kilikya" ifadelerini kullanmalarını eleştirdiği yazısında Suriye basınının halk nazarında itibarsız ve satış rakamlarının ise oldukça düşük olduğundan bahsetmiştir.

Kendi deyişle "sığınmayı tercih ettiği, vatanına en yakın, kapı komşusu olan bölgenin tekrar vatan sınırları içine katılması propagandasında az çok emeği geçmiştir" (Karay, 2009: 12). "Sürgünü yalnız memleket özlemi yıkmaz, yıkması için bu özleme utandırıcı bir gönül yarası da karışmalıdır" (Karay, 1998: 195), ki Karay o anlamda müsterihtir.

Hatay Güney Rüzgârı dergisi sahibi emektar gazeteci Mehmet Ali Solak, kendisi ile 19 Mart 2018 tarihinde yapılan görüşme esnasında Refik Halid Karay'ı Antakya'ya ve Hatay'a yerel basında emek veren isimler arasında saymıştır. Karay, sürgündeki dönemlerinde Arapça *El Yevm-ül Cedit* ve Türkçe *Yenigün* gazetelerini çıkartmıştır (Duman, 2013: 16).

Tarık Mümtaz Yazganalp (Göztepe)

Tarık Mümtaz'ın 150'lik listesine girmesi gazetecilik mesleğinden dolayı olmuştur. Kendisi öncelikle Sultan Vahideddin'e, sonra da Sadrazam Damat Ferit'e yaverlik ettiğinden dolayı Mazhar Müfit Bey tarafından listede olması önerildiğinden dolayı sürgüne uğramıştır. Tarık Mümtaz Bey, Sultan Vahideddin'i son

ana dek yalnız bırakmamıştır. Bir Osmanlı Subayı olarak dönemin gazetelerinde ve dergilerinde yazılar yazmıştır.

Göztepe, 1922 yılında sürgün edildiğinde önce Bulgaristan'a gider ve *Rumeli* gazetesini yayımlar. Daha sonra Suriye'ye geçer ve orada *Musavver es Sahara* ve Kuneytra'da *Març* gazetelerini çıkartır. Ardından Antakya'ya gelir. Tüm yaşamı boyunca kendisini Antakya'da gazetecilik mesleğine adanmış olan Tarık Mümtaz, sonrasında Hatay'da yayımlanmış tek mizah gazetesi olarak tarihe geçecek *Karagöz* gazetesini çıkartmıştır. 1 Ağustos 1933'de okuru ile buluşan gazete zaman zaman kapatılsa da 1939 yılında Hatay'ın ilhakının ardından yayın hayatına son vermiştir. Göztepe, genel affın ardından² Türkiye'ye döndüğünde *Yeni Sabah* ve *Zafer* gazetelerinde görev alır. *Köylü* ise yayımladığı diğer bir gazetedir. Hatay'dan ayrılışından on yıl kadar sonra tekrar döner ve *Ayyıldız*, *Demokrat İskenderun* ve *Kör Kad* isimli gazeteleri çıkartır. 1977 yılında yaşama veda ettiğinde Basın Şeref Kartı sahibidir (Berzeg, 1995; Karaca, 2007; Soysal, 1985; Tekin, 1985; Sarı, 2009).

Antakyalı gazeteci Mehmet Ali Solak, kendisi ile 19 Mart 2018 tarihinde yapılan görüşmede Tarık Mümtaz'dan, sürgün yıllarında, Hatay yerel basınına büyük emeği geçen biri olarak söz eder.

Hatay'da yerel gazeteciliğin önemli ismi 1902 doğumlu Selim Çelenk daha sonra oğlu Gazeteci Günay Çelenk tarafından internet ortamında yayımlanacak anılarında Tarık Mümtaz'ın bir dönem, Fransızların yayımladığı *Antakya* gazetesinde Fransız yanlısı yazılar yazdığını, daha sonra ise *Karagöz*, *Yeniğün* ve Halep'te basılan *Vahdet* gazetelerinde Hatay'ın anavatana katılımına destek niteliğinde yazılar yazdığından söz eder. *Vahdet* gazetesi, aralarında Refik Halit'in de olduğu bir yazar grubu tarafından çıkartılmış ve yayın hayatına Halep'ten sonra İskenderun'da devam etmiştir (Çelenk 1997, ty., ty.1, ty.2).

Sonuç

Hatay, Türkiye'nin etnik bakımdan Türk olmayan farklı unsurlarının her dönem bir arada yaşadığı çok kültürlü bir bölgesi. Çok dinli, çok milletli ve çokkültürlü yapısıyla Türkiye'nin dışından da ilgiyle izlenmiş ve gözaltında tutulmuş bir yöre. Sınır bölgesinde yer alan bir ilin dâhilinde olması da cabası. Bu türden coğrafyalarda yaşayanlar için gerçekte fikir beyanında bulunmak ve bunu yazılı olarak ifade edip üstüne üstlük bir de neşretmek, başka bir deyişle fikir işçiliği

² 1.8.1914 ile 20.11.1922 tarihleri arasında işlenen suçlara af getiren Lozan Antlaşması'na Ankara Hükümeti 150 kişilik bir liste için istisna kabul ettirmişti. 16.4.1924 gün ve 4837 sayılı Genel Af Kanunu'nun 3. maddesi ile 150 kişinin af dışı kalacağı belirtilerek 1.6.1924 gün ve 544 sayılı kararname ile pek çoğu yurt dışında bulunan bu şahısların isimleri ilan olunmuştu. Üç yıl sonra 28.5.1927 günü bu kişiler Türk vatandaşlığından da çıkarılmışlardır. Atatürk'ün onayıyla çıkarılan 26.6.1938 gün 3527 sayılı Af Kanunu ile listeye dâhil olanlar bağışlanarak isteyenlerin Türk vatandaşlığına ve yurda dönebilmeleri kabul olunmuştur. Bkz.: (Karay, 2015: 385).

yapmak çok daha dikkat gerektiren bir durum hasıl etmekte. Hem bölgenin yerlileri için hem de bölgeyi kendilerine sığınak seçmiş olan gazeteciler için bu önemli bir gerçektir.

Hatay'ı bir sığınma alanı olarak seçen Refik Halit de buraya sığındığı tarihte Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde yer almasa da, daha sonrasında vatana en yakın bölge olduğu için seçtiğini bizzat ifade ettiği bu coğrafyada yine vatan ve millet sevgisinden kaynaklı olarak muhalefete devam etmiştir. Gazeteci olarak aklını, birikimini, kalemını kullanarak bir entelektüel olarak yeri gelmiş öngörülerde bulunmuş, yeri gelmiş uyarılarda bulunmuş, hatta yeri gelmiş tehditler savurmuş, bir biçimde fikirlerini neşretmiştir. Hatay'a sığınan diğer aydınlar için de aynı durum söz konusudur. Bunu gazetecilik mesleğinin kendilerine yüklediği sorumluluk duygusuyla yapmışlar, bazen yanlış anlaşılımlar, bazen gerçekten bazı yanlış yönlerde meyledebilmişler ama aslında bütün bunları her zaman için derinlikli bir aydın sorumluluğuyla ve iyi niyetle yapmışlardı. İstedikleri tek şey vatanın selameti, milletin refahıydı. Gerçek entelektüelin yapması gerektiği gibi, hep yapıcı olmak gayretinde ve niyetinde olarak mesleklerini icra etmeye çalışmışlardır. Bu çalışmada da kişileri ön yargılı bir biçimde ya da peşin hükümle yargılamak yerine olup bitenin mümkün olduğunca nesnel ve tarafsız bir gözle tespitine çalışılmıştır. Yaşanılanın, yazılıp çizilenin, zamanın koşulları da dikkate alınarak analizine çalışılmıştır.

Kaynakça

- Berzeg, S. E. (haz.) (1995). "Kafkasya Gerçeği". *Kafkas Diasporası'nda Edebiyatçılar ve Yazarlar Sözlüğü*. Samsun: Sönmez Ofset Matbaacılık.
- Bilgili, M. F. (1938). "Atatürk, Mustafa Kemal, 1881-1938 Atatürkçülük". *Atatürk'ün Hayat Felsefesi*. Hatay.
- Birsel, H. ve Özkaya Duman, O. (2013). "Entellektüel Bir Kadro Hareketi Olarak Hatay Halkevi Dergisi". *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. 8(2). 47-58. http://www.turkishstudies.net/Makaleler/1741460664_4Birsel_Haktan-trh_47-58.pdf. 23 Ocak 2019.
- Chomsky, N. (1967a). A Special Supplement: The Responsibility of Intellectuals. <https://www.nybooks.com/articles/1967/02/23/a-special-supplement-the-responsibility-of-intelle/>. 23 Şubat 2019.
- _____ (1967b). The Responsibility of Intellectuals. <https://chomsky.info/1967/0223/#fn21>. 23 Şubat 2019.
- _____ (2011). *Entelektüellerin Sorumluluğu*. (N. Ersoy, çev.). (söyleşi) M. Albert (1993) Z Magazine. İstanbul: BGST Yayınları.
- Chomsky, N., ve Albert, M. (2011, September 27). "The Responsibility of Intellectuals-Part I". *Transcript of Z Video DVD The Chomsky Sessions One: The Responsibility of Intellectuals an interview with Noam Chomsky and Michael*

- Albert. (söyleşi). <https://zcomm.org/zcommentary/the-responsibility-of-intellectuals-part-i-by-noam-chomsky/>. 23 Şubat 2019.
- Çelenk, G. (tarih yok). Hatay'ın Kurtuluş Mücadelesi Anıları - Özgeçmiş. http://selimcelenk.blogspot.com/2008/10/zgemi_11.html. 28 Şubat 2019.
- _____ (23 Temmuz 1997). Hatay'ın Kurtuluş Mücadelesi Anıları - Sunuş. http://selimcelenk.blogspot.com/2008/10/sunu_11.html. 28 Şubat 2019.
- Çelenk, S. (tarih yok-1). Hatay'ın Kurtuluş Mücadelesi Anıları/49 - Sonuç ve Kapanış. <http://selimcelenk.blogspot.com/2008/10/sonu-ve-kapani.html>. 28 Şubat 2019.
- _____ (tarih yok-2). Hatay'ın Kurtuluş Mücadelesi Anıları-Hatay'ın O Günleri ve Bir Düzeltme. <http://selimcelenk.blogspot.com/2008/10/hatayin-o-gunleri-ve-bir-dzeltme.html>. 28 Şubat 2019.
- Duman, O. Ö. (2013). "İşgal'den İltihak'a Hatay'da Entelektüel Bir Kadro Hareketi: 'Yenigün Gazetesi ve Yenigüncüler". *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*. 6(16). 397-422. doi: 10.14225/Joh379.
- Fani, A. İ. (1998). *Bir 150'liğın Mektupları-Ali İlmî Fani'den Rıza Tevfik'e Mektuplar*. A. Uçman ve H. İnci (der.). İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Felek, B. (23 Aralık 1979). "Birbirine Girdiler". *Milliyet*. 2-12. <http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Arsiv/1979/12/23>. 28 Şubat 2019.
- İslam, İ. (2009). "Millî Mücadele'ye Muhalif Bir Gazete: Ferdâ". *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*. 12. 158-174.
- Karaca, E. (2007). *150'likler*. İstanbul: Altın Kitaplar.
- Karay, R. H. (1998). *Sürgün*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- _____ (2009). *Bir Ömür Boyunca*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- _____ (2014). *Bu Gazeteciler*. T. Birkan (haz.). İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- _____ (2015). *Minelbab İlelmihrab*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Özkaya, O. (2015). "Hatay'da Basın Hayatı". M. Eriş ve H. Çoruh (ed.). *81 İlde Kültür ve Şehir: Hatay*. (251-260). Hatay: Hatay Valiliği Neşriyatı Boğaziçi Yayınları.
- Sarı, Z. (2009). *Dünden Bugüne Antakya Basını*. Hatay: Antakya Gazeteciler Cemiyeti Yayın Organı.
- Soysal, İ. (1985). *150'likler*. İstanbul: Gür Yayınları.
- Tekin, M. (1985). *Hatay Basın Tarihi*. Hatay: Kültür Basımevi.
- Ünal, Y. (2013). "Refik Halit Karay, Kirpi'nin Dedikleri". *Tarih Araştırmaları Dergisi*. 32(53). 337-342.
- Yümlü, M. (2010). "Yüzellilikler Meselesi, Mesud Fani ve Risalesi Üzerine Bir İnceleme". *History Studies*. 3(1).

